

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ТЕОРІЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”
(для магістрів)

МАУП

Київ 2005

Підготовлено кандидатом політичних наук, доцентом *Г. І. Зеленько*

Затверджено на засіданні кафедри філософії та політології
(протокол № 9 від 19.05.04)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Зеленько Г. І. Навчальна програма дисципліни “Теорія парламентаризму” (для магістрів). — К.: МАУП, 2005. — 18 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Теорія парламентаризму”, теми контрольних робіт і рефератів, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

З ускладненням суспільно-політичного життя та високим рівнем диференціації соціальних інститутів підвищилась потреба колегіальності у процесах прийняття суспільно важливих рішень, тобто роль парламенту в системі органів державної влади як представницького органу загальнодержавних інтересів, що об'єктивно спричинило утвердження явища парламентаризму, характерною особливістю якого є верховенство парламенту у процесах ухвалення політичних рішень. Тому для підготовки кваліфікованих юристів у вищих навчальних закладах запроваджено курс “Теорія парламентаризму”, зокрема для студентів спеціальності “магістр” Інституту права ім. Ярослава Мудрого МАУП, розрахований на 54 години: 22 лекційні години, 14 — практичних занять і 18 годин самостійної роботи.

Мета дисципліни “Теорія парламентаризму” — ознайомити студентів з особливостями функціонування сучасних парламентів, процедурою їх формування й повноваженнями, а також ґрунтовне вивчення процесу законотворення й моделі реалізації цієї функції у країнах з одно- і двопалатними парламентами, становлення та функціонування повноцінного парламенту в Україні.

Крім того студенти повинні засвоїти теоретичні основи поняття “парламентаризм”, “парламент” та “законотворчий процес”, “статус депутата парламенту” тощо, ознайомитися і проаналізувати основні складові й специфічні риси явища парламентаризму в перехідних суспільствах на прикладі України. По закінченні вивчення курсу “Теорія парламентаризму” студенти складають іспит.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни

“ТЕОРІЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

№ пор.	Назва теми
1	Парламентаризм як суспільне явище
2	Формування класичних теорій парламентаризму
3	Структура сучасних парламентів
4	Внутрішня організація парламентів
5	Парламентська функція законотворення. Законотворчий процес
6	Контрольна функція парламенту
7	Установча функція парламенту
8	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни

“ТЕОРІЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

Тема 1. Парламентаризм як суспільне явище

Поняття “парламентаризм”. Парламентаризм як форма суспільного співжиття. Типи парламентаризму.

Періодизація світового парламентаризму. Парламентські інституції в античному світі. Парламентаризм у Давньому Римі. Станово-представницькі установи Середньовіччя та Нового часу: іспанські кортеси, органи комунального самоврядування у Франції, французькі Генеральні штати, Велика рада Англії. Представницькі органи Давньої Русі.

Сучасний парламентаризм, його значення і функції. Відповідальність уряду перед парламентом. Розвиток системи партій. Захист прав і свобод громадян. Обмежений парламентаризм.

Основні типи парламентаризму: незавершений парламентаризм, парламентське правління, моністичний парламентаризм, дуалістичний парламентаризм, раціоналізований парламентаризм, парламентський міністеріалізм. Моделі сучасного парламентаризму.

Література [3; 7–9; 13; 27; 28; 32; 34; 42]

Тема 2. Формування класичних теорій парламентаризму

Британські концепції парламентаризму: Дж. Локк “Два трактати про державне правління”, Е. Берк та концепція парламентського представництва, І. Бентам і концепція утилітаризму, Дж. Міль та есе “Представницьке правління”, Г. Спенсер, Т. Г. Грін, Дайсі.

Американські концепції парламентаризму: Медісон, Джефферсон, Гамільтон та американська система стримувань і противаг. Ідеї бікамералізму.

Ідеї парламентаризму в німецькій філософії: Кант і принцип народного суверенітету, Гегель і “Філософія права”.

Література [1; 7; 10; 14; 19; 28; 29; 32; 34]

Тема 3. Структура сучасних парламентів

Структура сучасних парламентів. Двопалатна структура парламенту. Специфіка двопалатних парламентів в унітарних державах: парламент як орган регіонального (територіального) представництва, парламент як орган представництва інтересів місцевого управління та самоврядування. “Одно- двопалатна система”. Проблема рівності палат у законодавчій сфері в двопалатних парламентах. Однопалатні парламенти.

Порядок формування парламентів. Система парламентських виборів. Прямі вибори. Непрямі або багатоступінчасті вибори. “Реальне представництво”. Призначення до однопалатного парламенту. Принцип призначення при формуванні верхніх палат парламентів. Формування парламентів на змішаній основі. Член парламенту “за посадою”. Норма представництва.

Кількісний склад парламентів: специфіка унітарних і федеративних держав.

Література [3; 7–9; 13; 20; 23; 27–29; 32; 34; 35; 42]

Тема 4. Внутрішня організація парламентів

Поняття “внутрішня організація парламенту”. Офіційна та партійна структура парламенту. Горизонтально-вертикальна структура парламенту.

Парламентські фракції (групи, клуби). Підстави для формування парламентських фракцій. Поняття “парламентська партія”.

Керівні органи парламенту.

Керівні органи палат у різних країнах: одноосібні голови палат, колегіальні керівні органи (президії, постійні комітети), голова парламенту й колегіальний орган. Спікер. Офіційна та неофіційна роль голови парламенту.

Постійні комітети (комісії) парламенту. Принципи формування та повноваження.

Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії.

Процедура формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій). Способи їх формування: призначення головою палати, обрання на пленарних засіданнях палат, призначення спеціально утвореним для цієї мети комітетом, принцип поєднання усіх трьох способів. Питання про порядок заміщення посади голови комітету (комісії). Допоміжний апарат парламенту.

Література [7; 11; 16; 20; 23; 27; 34; 35; 40; 42]

Тема 5. Парламентська функція законотворення. Законотворчий процес

Зміст законодавчої функції парламентів. Організаційні питання законотворчості. Офіційне закріплення державної волі в нормах права.

Поняття законотворчості. Стадії законотворчості. Універсальна схема-модель законотворення.

Етапи законотворення. Внесення законопроекту до парламенту. Законодавча ініціатива. Суб'єкти законодавчої ініціативи. Етап обговорення законопроекту на пленарних засіданнях палат і в комітетах (комісіях). Процедура читання законопроекту. “Англійська система трьох читань”. “Французька система комісій (комітетів)”. Перше читання законопроекту. Друге читання законопроекту. Комітетська стадія. Стадія доповіді. Третє читання законопроекту.

Прийняття закону. Процедурні правила проведення голосування по законопроекту. Питання кворуму і способів голосування. Проста більшість, кваліфікована більшість.

Підписання (санкціонування) закону главою держави.
Відносне, або відкладальне вето. Процедура подолання вето.
Офіційне оприлюднення закону.

Література [7; 10; 16; 20; 29; 31; 34; 35; 42]

Тема 6. Контрольна функція парламенту

Поняття “парламентський контроль”. Функція контролю.

Об’єкти парламентського контролю: виконавча влада, Глава держави, судова влада, збройні сили.

Моделі парламентського контролю: особливості парламентських, президентських і змішаних держав.

Форми контролю: запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів.

Постійні, спеціальні й слідчі комісії (комітети) як засоби парламентського контролю.

Парламентські слухання: функція, правила проведення.

Формальне затвердження парламентом звіту про виконання державного бюджету за рік. Рахункові (лічильні) палати парламентів.

Література [2; 3; 7; 11; 13; 16; 20; 29; 34; 35; 40; 42]

Тема 7. Установча функція парламенту

Зміст установчої функції парламентів. Обрання глави держави парламентом. Участь у формуванні уряду. Моделі формування уряду: на парламентських засадах, позапарламентський спосіб.

Участь парламентів у формуванні інших державних органів або призначенні посадових осіб.

Судові (квазісудові) функції парламентів: процедура імпичменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення

амністій; право палат (парламентів) вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.

Література [2; 3; 7; 11; 13; 16; 20; 29; 34; 35; 40; 42]

Тема 8. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

Становлення парламентаризму на сучасних українських територіях. Віча Київської Русі. Козацька Генеральна Рада. Центральна Рада та Генеральний Секретаріат. Українська Народна Республіка. Верховна Рада УРСР.

Структура, функції та повноваження Верховної Ради України. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України. Порядок діяльності Верховної Ради України, її органів і посадових осіб. Регламент Верховної Ради України. Закон України “Про комітети Верховної Ради України”.

Структура Верховної Ради України. Конституційний склад Верховної Ради України.

Загальнопарламентські інститути Верховної Ради: Голова Верховної Ради України, перший заступник Голови Верховної Ради, заступники Голови Верховної Ради (керівні посадові особи), апарат Верховної Ради та їх повноваження. Підрозділи Верховної Ради. Контрольні органи парламенту та Уповноважений з прав людини. Депутатський корпус.

Функції Верховної Ради України.

Правовий статус народного депутата України. Депутатський імунітет та індемнітет. Парламентські фракції, групи. Парламентські комітети.

Поняття “лобіювання”. Прямий та непрямий спосіб лобіювання. Політичне лобіювання в Україні.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Місце парламентів у системі вищих органів державної влади.
2. Парламентаризм як явище суспільного життя.
3. Парламентаризм в історії політичної та правової думки.
4. Основні етапи становлення парламентаризму.
5. Моделі сучасного парламентаризму.
6. Структура парламентів.
7. Правовий статус депутата.
8. Явище бікамералізму у світовій парламентській практиці.
9. Повноваження палат двопалатного парламенту.
10. Процедура формування двопалатного парламенту.
11. Особливості двопалатних парламентів в унітарних державах.
12. Процедура формування парламентів.
13. Політична структуризація парламенту.
14. Організаційна структура сучасних парламентів.
15. Керівні органи парламенту.
16. Компетенція парламентів у сучасному світі.
17. Функція законотворення.
18. Етапи законотворення.
19. Депутатський імунітет та індемнітет і практика їх застосування в сучасних парламентах.
20. Контрольна функція парламенту.
21. Моделі інституту омбудсмена у світовій парламентській практиці.
22. Квасісудові функції парламенту та практика їх реалізації у світі.
23. Процедура формування сучасних парламентів.
24. Парламент у державах зі змішаною формою правління.
25. Верховна Рада в системі органів державної влади в Україні.
26. Етапи розвитку парламентаризму в українській історії.

27. Процес законотворення в парламенті України.
28. Правовий статус депутата в Україні.
29. Механізм взаємодії парламенту та виконавчої влади в Україні.
30. Характер депутатського мандата та українська практика.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Моделі парламентів у сучасному світі.
2. Сучасні тенденції розвитку парламентаризму.
3. Парламент і виконавча влада: проблема взаємодії у транзитних суспільствах.
4. Основна функція парламенту — законотворення.
5. Процедура законотворення.
6. Типи парламентів і види їх компетенції.
7. Основні права депутата. Імунітет та індемнітет.
8. Проблеми політичної структуризації Верховної Ради України.
9. Конструктивний та деструктивний вотум недовіри у світовій парламентській практиці.
10. Роль парламентів у формуванні урядів.
11. Поняття “парламент без парламентаризму” та його прояви у світовій парламентській практиці.
12. Особливості політичного структурування парламенту Великобританії і США.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття “парламентаризм”. Парламентаризм як форма суспільного співжиття. Обмежений парламентаризм.
2. Періодизація світового парламентаризму.
3. Типи парламентаризму: незавершений парламентаризм, парламентське правління, моністичний парламентаризм, раціоналізований парламентаризм, парламентський міністеріалізм.
4. Парламентські інститути в античному світі.

5. Станово-представницькі установи Середньовіччя та Нового часу: іспанські кортеси, французькі Генеральні штати, Велика рада Англії.
6. Британські концепції парламентаризму: Локк, Берк, Міль, Дайсі.
7. Американські концепції парламентаризму: Медісон, Джефферсон, Гамільтон.
8. Ідеї парламентаризму в німецькій класичній філософії: Кант, Гегель.
9. Сучасний парламентаризм, його значення та функції.
10. Керівні органи парламенту: різновиди, способи формування, функції та роль.
11. Двопалатна структура парламенту: сутність, різновиди (парламент як орган регіонального представництва, "однодвопалатна система").
12. Структура сучасних парламентів: поняття, типи парламентів.
13. Повноваження верхньої палати парламенту.
14. Однопалатні парламенти.
15. Повноваження нижньої палати парламенту в двопалатних парламентах унітарних держав.
16. Повноваження нижньої палати парламенту в двопалатних парламентах федеративних держав.
17. Принципи організації сучасних парламентів: основні ознаки.
18. Сесійність і професійність сучасних парламентів.
19. Кількісний склад сучасних парламентів.
20. Порядок формування парламентів. Залежність складу парламенту від типу виборчої системи.
21. Мажоритарна виборча система, її вплив на структуру парламенту.
22. Пропорційна виборча система, її роль у структуруванні парламенту.
23. Змішана виборча система і питання структуризації парламенту.

24. Поняття “обмежувальний пункт”, його вплив на структурування парламенту.
25. Порядок формування верхньої палати парламенту.
26. Проблема двопалатності парламенту в унітарних державах.
27. Прямі та багатоступінчасті вибори депутатів, призначення членів парламенту, мандат “за посадою”.
28. Парламентські фракції (клуби, групи): підстави для формування, роль у роботі парламенту.
29. Постійні комітети (комісії) парламенту.
30. Особливості політичної структуризації парламентів США та Великобританії.
31. Чергові та позачергові сесії парламентів.
32. Допоміжний апарат парламенту.
33. Парламентські слідчі комісії.
34. Зміст законодавчої функції парламентів.
35. Поняття “законодавчий процес”.
36. Основні етапи законотворення.
37. Процедура внесення законопроекту до парламенту.
38. Поняття “законодавча ініціатива”, суб’єкти законодавчої ініціативи.
39. Етап обговорення законопроекту.
40. Етап прийняття закону.
41. Поняття “проста парламентська більшість”, “конституційна більшість”, “абсолютна конституційна більшість”.
42. Етап підписання (санкціонування) закону.
43. Право вето в конституціях країн світу.
44. Відносне (відкладальне) вето й процедура його подолання.
45. Етап офіційного оприлюднення закону.
46. Поняття “механізм стримувань і противаг”.
47. Установча функція парламенту: поняття.
48. Процедура обрання глави держави парламентом.
49. Участь парламенту у формуванні уряду.
50. Позапарламентський спосіб формування уряду: сутність і приклади.

51. Участь парламентів у формуванні органів державної влади або призначенні посадових осіб.
52. Повноваження парламенту у сфері зовнішньої політики.
53. Квасісудові функції парламентів (імпічмент, амністія).
54. Контрольна функція парламенту: поняття.
55. Об'єкти парламентського контролю.
56. Поняття "парламент без парламентаризму".
57. Контрольні органи парламенту.
58. Форми парламентського контролю.
59. Виконавча влада як об'єкт парламентського контролю.
60. Інтерпеляція і депутатський запит.
61. Тимчасові комітети (комісії): призначення, процедура формування.
62. Питання про довіру уряду та звіти уряду.
63. Інститут омбудсмена.
64. Поняття "політична відповідальність уряду".
65. Послання глав держав і тронні промови.
66. Парламентські слухання.
67. Бюджетний процес і рахункові палати.
68. Поняття "асигнатури та контрасигнатури".
69. Процедура розпуску парламенту: світова практика.
70. Процес становлення парламентаризму в Україні: основні етапи.
71. Процедура формування парламенту України.
72. Конституційно-правовий статус Верховної ради України.
73. Парламент України в системі вищих органів державної влади.
74. Керівні органи українського парламенту.
75. Структура Верховної Ради України.
76. Повноваження парламенту України.
77. Проблема політичної відповідальності парламенту в Україні.
78. Правовий статус народного депутата.
79. Депутатський імунітет та індемнітет.

80. Процедура проходження законопроекту в парламенті України.
81. Президентське право вето та процедура його подолання в Україні.
82. Підстави та процедура розпуску парламенту в Україні.
83. Парламентські фракції та групи в парламенті України.
84. Поняття “політичне лобювання”.
85. Політичне лобювання в українському парламенті.
86. Проблема утвердження парламентаризму в постсоціалістичних країнах.
87. Внутрішня організація парламентів: поняття, офіційна і партійна частини парламенту.
88. Моделі парламентського контролю.
89. Проблема парламентаризму у президентських республіках.
90. Поняття “криза парламентаризму”, її сутність.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

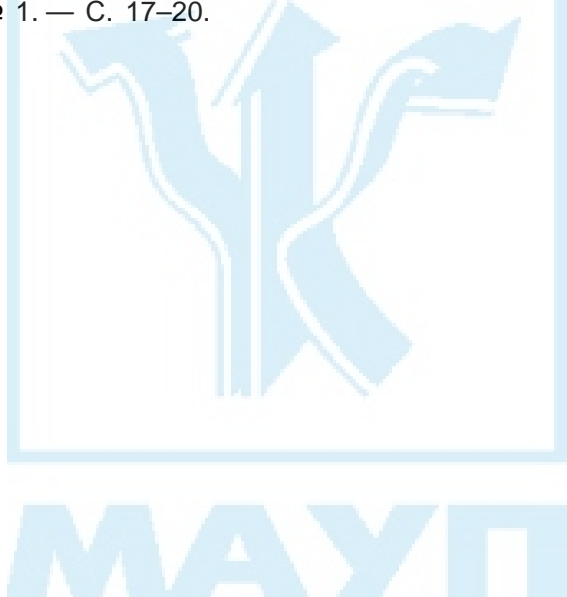
1. *Адамс Джон*. Розважливі конституції Америки // Консерватизм: Антологія. — К., 1998. — С. 494–504.
2. *Бандурка О., Древаль Ю.* Парламентаризм в країні: становлення і розвиток: Моногр. — Харків, 1999. — 288 с.
3. *Бачилов И.* Функции органов управления. — М., 1976.
4. *Бирюков Н.* Парламентская деятельность и политическая культура // Общественные науки и современность. — 1995. — № 1. — С. 65–72.
5. *Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: Збірник / Редкол.: М. Рябець та ін.* — К., 2001. — 360 с.
6. *Влада народу: Український парламентаризм від віча Київської Русі до Верховної Ради України // Україна.* — 1997. — № 1–2. — С. 3–12.
7. *Георгіца А. З.* Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. — Чернівці, 1998. — 484 с.

8. *Головченко В.* Порівняльна політологія: Курс лекцій. — К., 2002. — 176 с.
9. *Голосов Г.* Сравнительная политология. — Новосибирск, 1995. — 206 с.
10. *Денисов В.* Методологія сучасного парламентаризму // Генеза. — 1998. — № 1–2. — С. 180–187.
11. *Депутат* парламента в зарубєжних государствах. — М., 1995.
12. *Доморослий В.* Біля витоків українського парламентаризму // Віче. — 1999. — № 4. — С. 131–137.
13. *Древаль Ю.* Парламенти і парламентаризм: уроки і перспективи // Віче. — 1999. — № 11. — С. 35–42.
14. *Енциклопедія політичної думки: Пер. з англ.* — К.: Дух і літера, 2000. — 472 с.
15. *Журавльова Г.* Витоки українського парламентаризму // Віче. — 1998. — № 6. — С. 135–140.
16. *Журавський В.* Український парламентаризм на сучасному етапі: Теоретико-правовий аспект: Моногр. — К., 2001. — 248 с.
17. *Зеленько Г.* “Навздогінна модернізація”: досвід Польщі та України. — К.: Критика, 2003. — 215 с.
18. *Історія української конституції / Упоряд. А. Слісаренко, М. Томенко.* — К., 1997. — 464 с.
19. *Кислий П., Вайз Ч.* Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду. — К., 2000. — 414 с.
20. *Конституционное право зарубєжних стран.* — М., 1999. — 832 с.
21. *Конституційне законодавство України.* — К., 2000. — 907 с.
22. *Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.* — К., 1997. — 79 с.
23. *Котелевская И.* Современный парламент // Государство и право. — 1997. — № 3. — С. 5–13.
24. *Кривенко Л.* Парламент без парламентаризму? // Віче. — 1997. — № 4. — С. 13–32.

25. *Кривенко Л.* Парламент і парламентаризм // Парламентаризм в Україні: теорія і практика. — К., 2001. — С. 246–251.
26. *Мироненко О.* Біля витоків вітчизняного парламентаризму // Правова держава. — К., 1997. — Вип. 8. — С. 226–232.
27. *Міль Дж.* Належні функції представницьких органів // Політологічні читання. — 1992. — № 1. — С. 210–219.
28. *Очерки истории парламентаризма // Парламенты мира: Сборник.* — М., 1991. — С. 237–272.
29. *Очерки парламентского права: Зарубежный опыт.* — М., 1993.
30. *Погорілко В., Федоренко В.* Референдуми в Україні: історія та сучасність. — К., 2000. — 248 с.
31. *Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / Редкол.: Ф. Рудич (голова) та ін.* — К., 2001.
32. *Політологічний енциклопедичний словник.* — К., 1997. — 385 с.
33. *Рудич Ф.* Чи багато влади потрібно владі?: Навч. посіб. для студ. вузів. — К., 1999.
34. *Свєтова С.* Практика парламентаризму: Посібник. — К., 1997. — 132 с.
35. *Сравнительное конституционное право.* — М., 1996. — 624 с.
36. *Томенко М.* Український парламентаризм у контексті історичного розвитку та сучасної практики // Хроніка 2000. — К., 1998. — № 27–28. — С. 232–242.
37. *Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю. Шемшученка.* — К., 1999. — 368 с.
38. *Федоренко Г.* Парламентська прерогатива приймати закони. Традиції і реалії // Віче. — 1997. — № 8. — С. 30–36.
39. *Чиркин В. Е.* Очерки парламентского права. — М., 1993.
40. *Чудаков М.* Конституционное право зарубежных стран. — Минск, 2001.

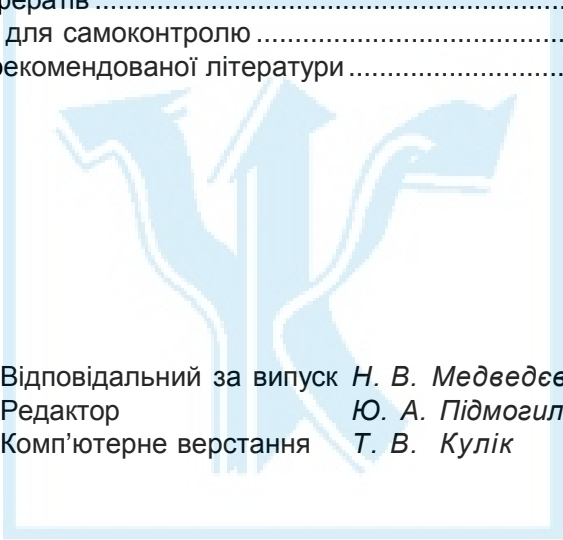

41. *Шаповал В., Борденюк В., Журавльова Г.* Парламентаризм і законодавчий процес в Україні. — К., 2000.
42. *Шаповал В.* Вищі органи сучасної держави: Порівняльний аналіз. — К., 1995. — 136 с.
43. *Шаповал В.* Парламент як орган народного представництва // Віче. — 1999. — № 5. — С. 3–10.
44. *Шаповал В.* Парламентаризм в Україні: пошуки парадигми чи рух до нового // Віче. — 1997. — № 5. — С. 14–24.
45. *Шемшученко Ю.* Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму // Право України. — 1998. — № 1. — С. 17–20.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Теорія парламентаризму”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Теорія парламентаризму”	4
Теми контрольних робіт	9
Теми рефератів	10
Питання для самоконтролю	10
Список рекомендованої літератури	14

Відповідальний за випуск *Н. В. Медведєва*
Редактор *Ю. А. Підмогильна*
Комп'ютерне верстання *Т. В. Кулік*

МАУП

Зам. № ВКЦ-1801

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП